

ATAD

Makale Türü: Araştırma makalesi

Geliş Tarihi: 31.05.2021

Kabul Tarihi: 09.06.2021

Article Type: Research article

Submitted: 31.05.2021

Accepted: 09.06.2021

Mustafa HAYIRLIDAĞ¹

MISIR TIBBININ GİZEMİ PAPIRÜSLER

Öz: Mezopotamya'da yazı için kil tabletler tercih edilirken Mısır'da ise coğrafyanın ve ekolojinin de etkisi ile papirüs bitkisi tercih edilmiştir. Papirüs Mısır'ın can damarı olan Nil nehri boyunca yetismekte olan otsu bir bitkidir. Papirüs özellikle yazı kağıdı olarak işlenmesi son derece kolay olan bir bitki olduğu için sık kullanılmış ve üzerine işaretlerle birlikte kolayca yazı yazılabılmıştır. Yazı yazmak için kullandıkları papirüsler sayesinde Mısırlılar, kültür ve uygarlık yaşamında büyük bir gelişme göstermişlerdir. Günümüzde çeşitli müze ve arşivlerde birçok papirüs bulunmaktadır. Tıp biliminin geliştiği Eski Mısır'da tıpla ilgili bilgileri bu papirüsler sayesinde öğrenmekteyiz. Bu çalışmada papirüsler arasından tıbbi olanları araştırılmıştır. Papirüslerde tıbbi yaklaşımların sergilenmiş olmasının yanında doğaüstü etkileşimlerin de varlığı gözlenmiştir. Ayrıca Mısır tıbbi papirüslerinde günümüz modern tıbbına dönük yansımaların da izi sürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Mısır, Papirüs, Tıp, Tıp Tarihi

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, m_hayirli@hotmail.com
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4686-5101>.

The Mystery of Egyptian Medicine, Papyrus

Abstract: Unlike the Mesopotamian history in Ancient Egypt, a herbaceous plant called papyrus was used for writing instead of clay tablets. Papyrus is a plant that grows frequently on the banks of the Nile. Papyrus played an important role in understanding the history of Egypt. We understand the history of Egyptian medicine from the medical papyrus written in the same way. In this study, the medical ones among the papyri were investigated. In addition to medical approaches, the existence of supernatural interactions has also been observed in papyrus. In addition, in this study, inferences for today's medicine were made from the papyrus written around 3000 BC.

Key Words: Egypt, Papyrus, Medicine, History of Medicine

GİRİŞ

Avcı toplayıcı dönemden sonra insan topluluklarının yerleşik yaşama geçmesiyle dünyanın çeşitli bölgelerinde farklı uygarlıklar ortaya çıkmıştır. Bu topluluklar arasında tıbbi bilgi ve beceri zaman içerisinde kendini göstermeye başlamış ve belli bir gelişim süreci içerisine girmiştir. Milattan önce (MÖ) 4000 yıllarıdan itibaren Mezopotamya halkı arasında az ya da çok bir tıp anlayışının yerleşmesinin ilk adımları atılmıştır. MÖ 2000 yıllarından sonra Mısır ve yaklaşık aynı dönemde Girit uygarlığında tıbbi gelişmelerin izlerini görüyoruz.² Eski Mısır uygarlığı döneminde tıpla ilgili birçok yazılı metnin oluştuğunu bu nedenle ilerleyen yüzyıllarda buradaki tıp anlayışının yeni nesiller üzerinde Mezopotamya uygarlığına kıyasla daha etkili olduğu söylenebilir. Eski Mısır'da insan bedeniyle ilgili anlayış Sümer kültüründen bir parça farklıdır. Sümer medeniyetlerinde kan dolaşımının ve hayatın merkezi karaciğer olarak görülürken, Mısır'da solunum en önemli yaşam fonksiyonu olmuştur. Ölümden sonra hayat olduğuna inanılması Mısırlılarda ölünün en iyi bir şekilde korunması anlayışını getirmiştir. Bu nedenle Mısır'da mumyalama tekniği son

---

² Aydın, Erdem. (2006). Dünya ve Türk Tıp Tarihi. Ankara: Güneş Kitabevi.

derece gelişmiştir.³ Mezopotamya'da yazı için kil tabletler tercih edilirken Mısır'da ise papirüs bitkisinden elde edilen kağıtlar kullanılmaktaydı. Papirüs Mısır'ın can damarı olan Nil nehri boyunca yetişmekte olup otsu bir bitkidir. Papirüs bitkisini Mısırlılar sadece kağıt yapımında değil aynı zamanda sal ve süpürge yapımında da kullanmışlardır. Papirüs özellikle yazı kağıdı olarak işlenmekteydi ve üzerine kolayca yazı yazılabiliyordu.⁴ Mısırlılar papirüs liflerinden bir çeşit kağıt yaparlardı. Yazı yazmak için kullandıkları papirüsler sayesinde Mısırlılar, kültür ve uygarlık yaşamında büyük bir gelişme göstermişlerdir. Günümüzde çeşitli müze ve arşivlerde birçok papirüs bulunmaktadır. Tıp biliminin geliştiği Eski Mısır'da tıpla ilgili bilgileri bu papirüsler sayesinde öğrenmekteyiz. Bu bilgiler çoğunlukla Ebers, Kahun, Berlin ve Smith papirüslerine dayandırılmaktadır ve çoğunda tıp ve sihir iç içe geçmiştir. Kaynaklarda aynı zamanda rahip olarak da geçen doktorlar ve mumyacılar arasında bir ilişki olduğu görülmektedir. Hem hastalıkların tedavisi, hem de ölenlerin bedenlerinin korunması için benzer yöntemler uygulandığı anlaşılmaktadır.⁵

Mısır'da tıp sanatı Mezopotamya'ya nazaran daha fazla gelişmiştir. Mısır tıbbı hakkındaki bilgiler; arkeolojik kazılarda çıkan buluntulara, anıtlara, kitabelere, mumyalara, çeşitli eşyalara, duvar resimlerine, tıbbi papirüslere, Herodotus, Diodorus gibi tarihçilerin eserlerine dayanılarak oluşturulmuştur. Mısır tıbbının en önemli kaynakları olan papirüslerin geçmişi M.Ö. 3000'lere kadar uzanmaktadır. Bulunduğu yere, bulan kişiye veya sergilendiği şehre göre tıbbi papirüsler isimlendirilmiştir.⁶

Kahun Papirüsü

Mısır'da şimdiye kadar bulunan papirüslerin en eskisidir.⁷ M.Ö 1900 yılına ait olup 1889 yılında Prof. Dr. William Flinders Petrei tarafından Lahun'un Fayyum

---

³ Aydın, E. (2006). *Dünya ve Türk Tıp Tarihi*. Ankara: Güneş Kitabevi.

⁴ Demirhan Erdemir, A. (2014). *Tıp Tarihi*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

⁵ Dönmez, OO. (2019) Eski Mısır Uygarlığında Tıp Uygulamaları. Pamukkale Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Denizli.

⁶ Bayat, Ali Haydar (2010). *Tıp Tarihi*. İstanbul: Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği.

⁷ Demirhan Erdemir, A. (2014). *Tıp Tarihi*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

Mustafa HAYIRLIDAĞ
Mısır Tıbbının Gizemi Papirüsler

bölgesinde keşfedilmiştir.⁸ Griffith tarafından 1898 yılında tercümesi yapılmış olan papirüs çok yıpranmış vaziyette olup 3 sayfadan oluşmaktadır. Eser günümüzde Londra Üniversitesinde saklanmaktadır.⁹ Kahun Papirüsünün sağ tarafında Amenemhat III krallığına ait bir mühür de bulunmaktadır. Bu mühür krallığın 29. Dönemine işaret etmektedir. Papirüs iki bölümden oluşmakta olup birinci bölüm jinekoloji ile ilgilidir, diğer bölüm ise veteriner hekimliği ilgilendiren hastalıklardan oluşmaktadır. Jinekolojik kısım 34 paragraftan oluşmaktadır. 18. paragrafa kadar olan kısımda vajina ve uterus gibi üreme organlarına ait kısa tanımlar yer almakta ve bu organ rahatsızlıklarının semptomları anlatılmaktadır. 19. paragrafta doğum anlatılmıştır. 20. paragrafta gebe kalmak için yapılan bir tütsüleme bahsedilmektedir. 21 ve 22. paragraflarda ise gebeliğin tespiti ve gebeliği önleme (kontrasepsiyon) yöntemleri anlatılmıştır. Kontraseptif yöntem olarak tariflenen bir reçetenin içeriğinde timsah pisliği, bal ve ekşimiş süt karışımından oluşan bir fitil anlatılmıştır. Jinekolojinin anlatıldığı ilk bölümde doğumdan önce cinsiyeti anlamaya yönelik tahminlere de yer verilmiştir. Kahun Papirüsünde gebelik testlerinin tarifinden başka gebelikteki dış ağrıları ve tedavisi anlatılmıştır. İdrar inkontinansı ve vajinal fistüller bahsi geçen diğer konulardır.¹⁰ Kahun'da anlatılan gebelik testlerinden birinde kesilen soğan başı hastanın vajinasında bekletilip soğandaki kokuya göre gebelik hakkında yorum yapılmaktadır.¹¹

Kahun'da sayfa 1' de;¹² *“Ayaklarında ve bacaklarında ağrı duyan bir kadın öğrenirsen ona ağrının rahminden kaynaklandığını söyle ve iyileşene kadar bacaklarını ve ayaklarını ov.”* denilmiştir. Yine aynı sayfada *“Vulvası ve etrafında dayak yemiş gibi bir ağrı hisseden bir kadına: önemseyerek bunun rahminden kaynaklandığını söylemelisin ve iyileşene kadar sıvı yağ kullanmasını söyle.”*denilmiştir. Benzer olarak: *“Kadının vulva etrafı ve karnı ağrıyorsa buna ilave vulvası uyluklarıyla bitişikse bu onun iri çocuk*

---

⁸ Ökten A.İ. (2007). “Tıp Tarihinde Yazılı Kalıntılar” Türk Nöroşirürji Derneği Bülten, Ekim, 17; 51-54.

⁹ Hassan K. (1967). “Dictionary of Pharonic Medicine” 1.st Ed.The National Publication Cause Cairo s.76.

¹⁰ Ökten A.İ. (2007). “Tıp Tarihinde Yazılı Kalıntılar” Türk Nöroşirürji Derneği Bülten, Ekim, 17; 51-54.

¹¹ Bruweir M.C., (2006). “Eski Mısır Tıbbına Genel Bir Bakış” Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler Mayıs: 22;1-5.

¹² Griffith. F.L. (1893). “A Medical Papyrus From Egypt” General Medical Council June 3;1172-74.

doğurmasındandır taze yağı vulvasına uygulamasını söylemelisin.” gibi ifadeler geçmektedir. Papirüs çok yıpranmış olduğu için bazı paragraflarda anlam bütünlüğü oluşmamaktadır. Yer yer de kelimelerin silinmiş olduğu gözlemlenmektedir.

Ramasseum Papirüsü

II. Ramsesin yaptırdığı Ramasseum tapınağının yakınlarında bulunmuştur.¹³ Mısır hanedanlığının 12. ve 13. sülaleler zamanında yazılmış olduğu tahmin edilmektedir. Ramasseum 17 parçadan oluşmakta olup 3, 4 ve 5. kısımlar ana temayı oluşturmaktadır. Konu olarak iki başlık altında incelenebilir. Bunlardan ilki: kadın hastalıkları, loğusalar ve yeni doğanlarla ilgilidir. Diğeri ise ortopedik rahatsızlıkların anlatıldığı bölümdür. Bu papirüste de Kahun papirüsünde olduğu gibi kontraseptif yöntemler anlatılmıştır. Yenidoğan bebeklerin yaşayıp yaşayamayacakları hakkında yorumlar da papirüste bulunmaktadır. Ramasseum’da yer alan bir diğerkonuda Ebers’te de bahsi geçen göz hastalıklarıdır.¹⁴ Genel itibarıyla Ramasseum Papirüsünde büyü ve bilimsellik i içe yer almıştır.¹⁵

Edwin Smith Papirüsü

Edwin Smith (1822-1906) 18 yılını Nil vadisinde yaşayarak geçirmiş Amerika’nın Connecticut eyaletinden bir Mısır bilimcisidir. 1862 yılında Mustafa Ağa adındaki bir kişiden Thebe kalıntılarından kalma olduğu anlaşılan bir papirüs satın alır. Kendi adıyla da anılan bu papirüslerin önemli olduğunu düşünen Edwin Smith bunları çevirmeye başlar 1906’da ölümüne kadar uğraşıp kısmen başarılı olur. Ölümünden sonra kız kardeşi papirüsleri New York Historical Society’e verir. 1920’de Chicago Oriental Enstitü müdürü James H. Breasted’a papirüslerin tercüme edilip edilemeyeceği sorulur. Breasted’ın 1922’deki ön çalışmalarından sonra 1930’da tercüme ve açıklamalar yayınlanır. Papirüsler 1938’de Brooklyn Müzesine ödünç verilir. 1948’de papirüsler New York Tıp

---

¹³ Bayat, Ali Haydar (2010). *Tıp Tarihi*. İstanbul: Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği.

¹⁴ Bruweir M.C., (2006). “Eski Mısır Tıbbına Genel Bir Bakış” Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler Mayıs: 22;1-5.

¹⁵ Ökten A.İ. (2007). “Tıp Tarihinde Yazılı Kalıntılar” Türk Nöroşirürji Derneği Bülten, Ekim, 17; 51-54.

Mustafa HAYIRLIDAĞ
Mısır Tıbbının Gizemi Papirüsler

Akademisine gönderilir. 2005’de ‘Eski Mısırdaki Tıp Tarihi’ başlıklı sanat sergisinde gösterilmeye başlanır.¹⁶

Edwin Smith Papirüsleri hiyeratik ve dikey olarak sağdan sola siyahla kırmızı mürekkep kullanılarak yazılmıştır. İki yazıcı tarafından yazıldığı tahmin edilmektedir. Bazı uzmanlar Firavun Zoserin baş vezirlerinden olup ünlü hekimliğinin yanında iyi bir din adamı, mimar ve mühendis olan İmhotep’e bazıları da daha eskideki şahıslara ait olduğunu ileri sürmektedirler.¹⁷

M.Ö 1550-1600 yıllarından kalma olan papirüste sihirle ilgili metin olmadığından (birkaç istisna hariç) en önemli ve en bilimsel papirüs olarak kabul görmektedir. Papirüsler hem sağ hem de sola yazılan yazılardan oluşmaktadır. Sağ taraf 17 sayfa 377 satırdan, sol taraf 5 sayfa 92 satırdan oluşmaktadır. Toplamda Edwin Smith Papirüsü 5 metre uzunluğundadır. Ebers’ten sonra ikinci uzunluktadır. Papirüs özellikle cerrahi alanla ilgili olup 48 vakadan oluşmaktadır. Bu vakaların 27’si kafa, 21 tanesi ise yüz, boyun, göğüs, omuz, spinal bölge yaralanmalarıdır. Edwin Smith’te ayrıca spinal yaralanmalara bağlı olarak ekstremiteler felçleri anlatılmıştır.¹⁸ Edwin Smith’te yer alıp ilgi çeken bir konu da beyinden bahsedilmiş olunmasıdır. Tariflenen bir kafa travmasında beyin zarı, beyin omurilik sıvısı ve beyin kıvrımları anlatılmakta, hastadan durumuna bağlı olarak burnunun kanayabileceği, ense sertliğinin oluşabileceği anlatılmaktadır.¹⁹ Papirüste her yaralanma için tarif yapılmakta ardından muayenenin yapılacağı şekil ve tedavi anlatılmaktadır. Muayene sonrasında hastanın iyileşebileceği ya da iyileşme ihtimalinin beklenmediği belirtilmektedir.²⁰ Bununla ilgili anlatılan bir vaka şu şekildedir²¹:

¹⁶ Sykes P. (2009). “The Edwin Smith Papyrus (ca 16.th Century BC)” *Annals of Plastic Surgery* 62;1;3-4.

¹⁷ Brandt R. (1987). “History of occupational medicine: relevance of Imhotep and the Edwin Smith Papyrus” *British Journal of Industrial Medicine* 44:68-70.

¹⁸ Ökten A.İ. (2007). “Tıp Tarihinde Yazılı Kalıntılar” *Türk Nöroşirürji Derneği Bülten*, Ekim, 17; 51-54.

¹⁹ Ceran B. (2008). *Antik Mısır ve Eski Anadolu Uygarlıklarında Tıp Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Öğretmenliği Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*, Konya, 31-48.

²⁰ Ökten A.İ. (2007). “Tıp Tarihinde Yazılı Kalıntılar” *Türk Nöroşirürji Derneği Bülten*, Ekim, 17; 51-54.

²¹ Demirhan Erdemir, A. (2014). *Tıp Tarihi*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

“Kafatasında eziklik olan bir adamı elinizle muayene ettiğiniz zaman, eritilmiş bakır gibi buruşukluklar görölüyor, elinize bebek başı gibi yumuşaklıklar geliyor ve parmaklarınız altında kımıldama ve zonklama duyulmuyorsa bu vakanın tedavisinin mümkün olmadığı düşünölmelidir.” Yine tedavisi olmayan bir hastalık tarifi; “Eğer boyun vertebraşı çıkığı olan bir hastayı muayene edersen kollarında ve bacaklarında duyarsızlık vardır gözleri kanlıdır. Böyle bir hastalığı şöyle tanımlaman gerekir. Kollarında ve bacaklarında duyarsızlık olduğu ve sperm damlattığı için bu hastada omuz vertebraşı çıkığı vardır. Bu hastalık tedavi edilemeyen bir hastalıktır.”

Edwin Smith'te;²² *“Çenesi çıkmış bir adamı muayene ettiğimiz zaman ağızı açık ve ağızını kapatamıyorsa iki başparmağımızı ağızının içinden alt çene kemiğini kolları nihayetine ve parmaklarınızı çenenin altına koymalı, bunları yerlerine oturtmak üzere arkaya doğru itmelişiniz.”* şeklinde bir uygulama anlatılmıştır. Papirüste, ayrıca cerrahi aletlerin kullanıldığı, kırıkların atellere alınıp tedavi edildiğı ve yaralara ilk gün taze et sarıldığı belirtilmektedir. Cerrahi bıçaktan söz edilmemiş fakat cerrahi dikişe yer verilmiştir. Keloidden ilk bahseden tıbbi metindir. Kardiyovasküler tıbbıa ait olan bilgilere de Edwin Smith'te rastlamak mümkündür. Vücudun değışik yerlerinde hissedilen nabız atımı ile kalbin korelasyonu bu papirüste de geçmektedir.²³

1.vaka; kafatası kemiğinde oluşan yaralanmayla ilgilidir.²⁴

8.vaka; *“Eğer kafa deri altı hasarı olan bir adamı incelersen yara yerini palpe et şişlik ve çıkıntılık görürsün. Hastanın gözleri yana doğru kaymıştır. Yürüyüşü ise dolambaçlıdır. Bu hastalarda burundan kulaktan kan gelir ve boyun ağrısı çekerler. Hastalık tedavi edilemez. Renkleri ve noktaları ayrıma varana kadar beklenmelidir.”*

10. vaka; kaşlarının üstünde yara olan bir adamla ilgilidir. Burada *“Bunu tedavi edebilirim, dikmek suretiyle tedavi et. İlk gün taze eti yaranın üstüne koy, günlük yağ ve balla iyileşene kadar temizle.”* denilmiştir.

12. vaka; nazal fraktür içeren bir olgudur.

20. vaka; temporal kemik kırığı olan bir olgu anlatılmaktadır.

²² Demirhan Erdemir, A. (2014). *Tıp Tarihi*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

²³ Magdı M.S.,Hector O.V., Mohamed S., Mandeep R.M. (2006). “Ancient Egyption Medicine and the Concept of Heart Failure” *Journal of Cardiac Failure* 12;6 August, 416-421.

²⁴ Stiefel M. Shaner, A. SCHAEFER S. D. (2006). “The Edwin Smith Papyrus: The Birth of Analytical Thinking in Medicine Otolaryngology” *Laryngoscope*. 116(2):182-8.

25. vaka; mandibula kırığı (fraktürü) ile ilgilidir.²⁵

28. vaka; özefagus hasarı ile ilgilidir.²⁶

Edwin Smith'te yer alan 48 vakadan 6'sı spinal yaralanmaları anlatmakta olup hepsinde de farklı tipleri anlatılmıştır. Spinal yaralanmaların anlatıldığı bu altı vaka 29-33 arası ve son vaka olan 48. vakada geçmektedir.²⁷

29. vaka; kesici bir aletle oluşan servikal yaralanma sonucu perfore olan bir vertebra anlatılmaktadır.

30. vaka; servikal burkulma ve oluşan disk hasarı anlatılmaktadır.

31. vaka; spinal kord ve baş yaralanmasıyla oluşan servikal vertebra hasarı (dislokasyonu) anlatılmaktadır.

32. vaka; servikal vertebra bası kırığı anlatılmaktadır.

33. vaka; kontüzyona ve servikal kord yaralanmasına bağlı oluşan deformasyon anlatılmıştır.²⁸

36. vaka; omuz üst bölge kırığı ile ilgilidir. Tedavisinde redüksiyon yapıp humerus fraktürü bandaja alınıyor.

37 ve 38. vakalarda da omuz bölgesi ve humerus kırıklarından bahsedilmekte olup bandajlamada şap ve balın kullanıldığı belirtilmiştir.

48.vaka; sırttaki vertebraların burkulmasını ve oluşan disk kayması anlatılmaktadır. Bu son vakada tedavi olarak gerdirme ve esnetme önerilmiştir.

Edwin Smith papirüsü toraksla ilgili kısmın anlatıldığı, yarım kalmış bir paragrafla sona ermektedir.²⁹

Hearst Papirüsü

---

²⁵ Stiefel M. Shaner, A. SCHAEFER S. D. (2006). "The Edwin Smith Papyrus: The Birth of Analytical Thinking in Medicine Otolaryngology" Laryngoscope. 116(2):182-8.

²⁶ Brawanski A. (2012). "On the Myth of the Edwin Smith Papyrus: Is it magic or science?" Acta Neurochir 154:2285-2291.

²⁷ V. Middendorp JJ, Sanchez GM, Burr ridge A. L (2010). "The Edwin Smith Papyrus: A Clinical Reappraisal Of The Oldest Known Document On Spinal Injuries". Eur Spine J. ov; 19(11): 1815-23.

²⁸ V. Middendorp JJ, Sanchez GM, Burr ridge A. L (2010). "The Edwin Smith Papyrus: A Clinical Reappraisal Of The Oldest Known Document On Spinal Injuries". Eur Spine J. ov; 19(11): 1815-23.

²⁹ Demirhan Erdemir, A. (2014). *Tıp Tarihi*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

M.Ö 1550 yılına (18. hanedanlık) ait olan bu papirüs tamamlanmış 18 kolondan (sayfa) oluşmaktadır. Bir pratisyen hekimin el kitabı mahiyetinde olan papirüs günümüzde Berkeley’de Kaliforniya Üniversitesi’nde korunmaktadır.³⁰ Konu içeriği itibarıyla Ebers papirüsüne ve özellikle de cerrahiden bahsetmesinden dolayı Edwin Smith Papirüsüne benzetilmiştir.³¹ Bu Papirüs William Randolph Hearst’in Mısır’daki özverili çalışmalarından dolayı Hearst Papirüsü olarak adlandırılmıştır. 260 paragrafın yer aldığı bu papirüste hayvan ısırıkları ve tedavileri anlatılmıştır. Ortopedik rahatsızlıklar özellikle kırık ve çıkıklar tedavileriyle açıklanmış olup kırıklarda; un, bal ve kaymaktan oluşan karışımı kırıklı bölgeye uyguladıkları bu karışımın kuruyup sertleşmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Hearst’te geçen diğer konular ise mesane, saç ve kanla ilgilidir.³²

Erman Papirüsü

M.Ö 1550 yılına aittir. 9 sayfadan oluşmakta olup sol sütunda da 6 sayfa yer almaktadır. Yenidoğan bebek bakımı için tavsiyeler bulunmakta ayrıca iki de reçeteye yer verilmiştir. Eser Berlin’de korunmaktadır.³³

Ebers Papirüsü

1862 yılında Thebes’te bir mezarın içerisinde bulunmuştur. 1872 yılında Mısır’ın zenginlerinden Herr Guntherin’in de mali katkılarıyla papirüsleri George Moritz Ebers satın almıştır. Papirüsler, satın alan Ebers’in adıyla anılmaya başlanmıştır. Diğer papirüslerle kıyaslandığında Ebers Papirüsü en uzun olanıdır. Yaklaşık 20 metre uzunluğunda 30 cm genişliğindedir. M.Ö 1553-1550 yılları arasında yazıldığı tahmin edilmektedir.³⁴ Papirüsün arkasında el yazması bir takvim olduğundan tarihi hakkında yanılığa ihtimal verilmemektedir. Ebers Papirüsü

---

³⁰ Ökten A.İ. (2007). “Tıp Tarihinde Yazılı Kalıntılar” Türk Nöroşirürji Derneği Bülten, Ekim, 17; 51-54.

³¹ Karaöz A.S. Antik Dönemde Tıp ve Bitkisel Tedavi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Bölümü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2003, Ankara, 24-25.

³² Bruweir M.C., (2006). “Eski Mısır Tıbbına Genel Bir Bakış” Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler Mayıs: 22;1-5.

³³ Hassan K. (1967). “Dictionary of Pharonic Medicine” 1.st Ed.The National Publication Cause Cairo s.76.

³⁴ Magdı M.S.,Hector O.V., Mohamed S., Mandeep R.M. (2006). “Ancient Egyption Medicine and the Concept of Heart Failure” Journal of Cardiac Failure 12;6 August, 416-421.

günümüzde Almanya'daki Leipzig Üniversitesi'nde saklanmaktadır.³⁵ Papirüsteki tarihlere de bakıldığında Kral III. Amenhotep'in hükümranlığına denk gelmektedir. Ebers Papirüsünde diğer papirüslerde de kullanılan hiyeratik yazı kullanılmıştır. H. Joachim 1890 yılında ilk defa Papirüsleri Almancaya çevirmiştir. Wreszinski 1913'te Papirüsleri okuyup kolay anlaşılabilmesi için 877 paragrafa ayırmış fakat bir tercüme yayımlamamıştır. 1930'da London College Üniversitesi'nden Cyrill Bryan İngilizce tercümesini yayımlamıştır. Bryan'ın tercümesinde eski orinal Mısır metinlerini referans göstermemesi eksiklik olmuştur. 1937'de ise Ebell tarafından diğer bir İngilizce çevirisi yapılmıştır. 1956'da Lefebvre Ebers Papirüsünün yarısını Fransızcaya çevirmiştir.³⁶

Ebers Papirüsü bir ders kitabı özelliği taşımaktadır.³⁷ Detaylı tıp bilgileri içermesinin yanı sıra bir hekimin yardımcı başucu kitabı gibidir.³⁸ Bu Papirüs için en eski bir tıp kitabı olduğu da söylenmektedir. Ayrıca Ebers Papirüsünün kıymetini artıran bir özelliği de ilk sahibi tarafından yazılmış olduğu düşünülen kitabın kenarlarına düşülen '*Çok iyi ben bunu çok kullandım.*', '*Mükemmel bir ilaç.*' gibi notlardır.³⁹ Ebers Papirüsü Edwin Smith Papirüsü ile birlikte medikal alanda en çok bilgi veren papirüslerdir. Bu iki papirüste de hem hastalıklar hem de hastalıkların vaka geçmişleri anlatılmaktadır.⁴⁰ Vakalar ise; '*Bir adamı gözlemlediğinde...*' diyerek başlamakta teşhis ve hastalığın seyrine (prognoz) ait veriler sıralandıktan sonra '*Onun için şunları hazırladım...*' şeklinde sona ermektedir.⁴¹

Ebers Papirüsünde bazı diğer papirüslerde de görülen büyü ve sihir yer almaktadır. 875 reçeteden 12'sinde büyüden bahsedildiği görülmekte olup bu hastalar için iyileşme umutlarının çok az olduğu söylenmiştir.⁴² Tavsiye edilen

³⁵ Uzluk F.N. (1958). *Genel Tıp Tarihi* Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, 23-26.

³⁶ Magdı M.S., Hector O.V., Mohamed S., Mandeep R.M. (2006). "Ancient Egyption Medicine and the Concept of Heart Failure" *Journal of Cardiac Failure* 12;6 August, 416-421.

³⁷ Demirhan Erdemir, A. (2014). *Tıp Tarihi*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

³⁸ Ökten A.İ. (2007). "Tıp Tarihinde Yazılı Kalıntılar" *Türk Nöroşirürji Derneği Bülten*, Ekim, 17; 51-54.

³⁹ Uzluk F.N. (1958). *Genel Tıp Tarihi* Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, 23-26.

⁴⁰ Demirhan Erdemir, A. (2014). *Tıp Tarihi*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

⁴¹ Magdı M.S., Hector O.V., Mohamed S., Mandeep R.M. (2006). "Ancient Egyption Medicine and the Concept of Heart Failure" *Journal of Cardiac Failure* 12;6 August, 416-421.

⁴² Bayat, Ali Haydar (2010). *Tıp Tarihi*. İstanbul: Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği.

ilaçların alımından önce *‘Hoş geldin ilaç kalbimde ve şuramdaki şeyi dışarı çıkar.’ ‘ Gel tedavi karnıma ve eklemelerime giren bu şeytanı içimden çıkart.’* gibi söylemler buna örnektir.⁴³ Yanık tedavisi için yazılan bir reçetede sihre örnek verilebilir. Reçete 500; *‘ Oğlum Horus çöllük bir yaylada ateşler içinde bulunuyor. Orada su yok, ben orada değilim. Ona yangını söndürecek su götürüyorum.’*

Ebers Papirüsünde bazı hastalıklar kişileştirilmiştir. Buna örnek reçete 736 dır.⁴⁴ *‘Ey baş nezlesinin oğlu baş nezlesi (koriza) kemikleri kıran kafatasını parçalayan, beyni burkan, başın yedi deliğini hasta eden baş nezlesi; Re’nin hizmetkârı Tho’tun perestişkârı baş nezlesi; işte sana karşı bir şerbet, seninle mücadele etmek için bir ilaç: dünyaya erkek çocuk getirmiş bir kadının sütü ile kokulu sakız.’*

Jinekoloji, cerrahi ve bazı dâhili branşlarla ilgili bilgiler verilmiştir. Kalp ve bedendeki damar ağından, urlardan, yaralardan, mide rahatsızlıklarından, çıbanlardan bahsedilmiştir. Anatomiye ve fizyolojiye ait terminoloji kullanılmıştır. Papirüsün en tanınmış ve en bilimsel bölümü ise cerrahi hekimliği ilgilendiren kısımdır.⁴⁵ Nabzın vücudun birçok yerinde duyulduğu ve bunun kalp atımıyla senkronize olduğu belirtilmiş olup ekstremitelerle birlikte baş, karaciğer ve akciğerde bazı damarlar tarif edilmiştir. Bir doktorun elini hastasının kafasına, boynuna, ellerine, kollarına, ayaklarına nereye koyarsa koysun kalbinin çalışmasını hissedebileceği belirtilmiştir.⁴⁶

Papirüste parazitolojiye ait hastalıkları da bulmak mümkündür. Schistosomiasis, tenya, ascaris, çengelli kurtların neden olduğu rahatsızlıklar bunlar arasında sayılabilir.⁴⁷ Papirüsteki vakalardan birinde ise günümüzdeki diyabet hastalığından bahsedilmiş ve onun bitkisel tedavisinin denendiği belirtilmiştir.⁴⁸ Ebers Papirüsünde yer alan 876 reçetenin yazımında 500 kadar değişik maddenin ismi geçmektedir. Bu maddeler arasında bitkisel ve hayvansal gibi organiklerin

---

⁴³ Brorson S. “Management of Fractures of the Humerus in Ancient Egypt, Greece, and Rome: An Historical Review” Clin Ortho Relat Res 2009 July; 467(7):1907-1914.

⁴⁴ Ceran B. (2008). Antik Mısır ve Eski Anadolu Uygarlıklarında Tıp Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya, 31-48.

⁴⁵ Ökten A.İ. (2007). “Tıp Tarihinde Yazılı Kalıntılar” Türk Nöroşirürji Derneği Bülten, Ekim, 17; 51-54.

⁴⁶ Karaöz A.S. Antik Dönemde Tıp ve Bitkisel Tedavi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Bölümü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2003, Ankara, 24-25.

⁴⁷ Demirhan Erdemir, A. (2014). *Tıp Tarihi*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

⁴⁸ Hitesh B.V., Abeer A.A., Ramesh K.G., Sukhinder K. Cheema. “Glycogen Phosphorylase-a is a Common Target for Anti-Diabetic Effect of İridoid and Secoiridoid Glycosides” J Pharm Pharm Sci 16(4) 530 - 540, 2013.

yanı sıra kurşun, bakır tuzları gibi inorganikler de yer almaktadır. Reçetelerde insan ve hayvan dışkısını içeren kısımlar yer almamaktadır. Ebers'te cilt hastalıkları tedavisinde bitkisel karışımlardan yararlandığı belirtilmiştir Hint yağını müshil olarak ya da yanık yüzeyle sürmek için, geyik boynuzunu ise ağrı ve şişleri tedavi etmek için kullanmışlardır.⁴⁹ Ebers'te yanık tedavisinde hint yağının haricinde çamur ve bitkisel karışımların kullanıldığı da belirtilmiştir. Yanıkta bal enfeksiyondan koruyucu özelliğinden dolayı tercih edilmiştir. Ayrıca yanığın iyileştirilmesinde tanik asit ve aloeden de faydalanmışlardır.⁵⁰ Saç rahatsızlıkları için geçen reçetelerde ise su aygırı, aslan, timsah, yılan, kaz gibi hayvanların yağları önerilmiştir. Papirüste sık geçen mide ve bağırsak rahatsızlıkları içinse lavman yapıldığı belirtilmiştir.⁵¹

Ebers ve Edwin Smith papirüslerinde kanser olarak düşünülen hastalıklar da tanımlanmıştır.⁵² Buna örnek Ebers'te geçen bir hastalığın tedavisinde şu ifadeler kullanılmıştır: ⁵³ *“Dokunduğumda taş gibi sert, nasır şeklinde bir damar tümörünün cerrahi yöntemlerle tedavi edilebileceğini düşünüyorum. Operasyondan sonra yarayı fazla kanamaması için yakın”* Eberste küçük çapta ameliyatların yapılmakta olduğunu bunlardan birisinin de sünnet olduğu belirtilmiştir.⁵⁴ Ebers'te nörolojik rahatsızlıklardan olan migrene de değinildiği düşünülmektedir. Paragraf 250'de *“Kafada başka bir acı çekme durumunda kedi balığı kafatasını yağda kızartıp ağrıyan yere uygulayın”* geçen bu ifade buna örnektir. Ebers'te tariflenen omuz ve parmak ağrıları da bazı uzmanlar tarafından Parkinson hastalığı ile ilişkilendirilmiştir.⁵⁵ Ebers Papirüsünde bazı paragraflarda anlatılan konular şunlardır:

- 1-3. paragraflarda teşhis ve tedavi ile alakalı sihirde bahsedilmektedir.
- 50-85. paragraflarda mide hastalıkları, bağırsak parazitleri anlatılmıştır.

⁴⁹ Epstein HA. “A natural approach to soothing atopic skin” *Skinmed* 2010 Mar-Apr 8(2):95-7.

⁵⁰ Pecenac M, Janjic Z, Komarcevic A, Pajic M, Dobanovacki D, Miskovic SS. “Burns treatment in ancient times.” *Med Prezql* 2013 May-Jun;66(5-6):263-7.

⁵¹ Uzluk F.N. (1958). *Genel Tıp Tarihi* Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, 23-26.

⁵² Wozniak A, Szyfter W, Florek E. “Head and neck cancer History” *Przeql Lek* 2012; 69(10):1079-83.

⁵³ Brorson S. “Management of Fractures of the Humerus in Ancient Egypt, Greece, and Rome: An Historical Review” *Clin Ortho Relat Res* 2009 July; 467(7):1907-1914.

⁵⁴ Ceran B. (2008). Antik Mısır ve Eski Anadolu Uygarlıklarında Tıp Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Öğretmenliği Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya, 31-48.

⁵⁵ York G.K.,Steinberg D.A “Neurology in Ancient Egypt Handbook of Clinical Neurology”, *History of Neurology Handb Clin Neurol*. 2010;95:29-36.

90-95 ve 104-118. paragraflarda cilt hastalıkları üç başlık altında incelenmiştir.

132-164. paragraflarda anüs hastalıkları ve sindirim sistemi rahatsızlıkları ele alınmıştır.

Papirüste 187. paragraf sonrasında reçete listeleri yer almaktadır.

188-207. paragraflar arası mide rahatsızlıklarıyla ilgilidir.

208-241. paragraflar kalp üzerine yazılmıştır.

247. paragrafta Ra'nın hastalığı ile ilgili ilacın hazırlanması anlatılmıştır.

251. paragrafa kadar baş rahatsızlıkları ve migren anlatılmıştır.

261-283. paragraflar idrar yolları rahatsızlıkları ile ilgilidir.

305-335. paragraflar arasında öksürük çeşitlerinden ve tedavisinden bahsedilmiştir.

Papirisün geri kalan bölümlerinde ise saç, yanık, yaralanmalar, ekstremiteler hastalıklarından, damar ve kas rahatsızlıklarıyla, dil, diş ve kulak burun boğaz hastalıklarından bahsedilmektedir.⁵⁶

854-856. paragraflarında kalp hastalıklarıyla ilgili alt başlıklar yer almaktadır. Alınan notlardan bazıları şu şekildedir;⁵⁷

855 m: *“Yaşa bağlı zayıflık kalpte ağrıya neden olabilir.”*

855 f: *“Onun kalbi sıkışıyor. Bunun anlamı onun kalbi zayıf”*

855 x: *“O yoldan gelmiş yorgun birisi gibi terlemiş ve baştan aşağı sıcak bu kalp yorgunluğu ile ilgilidir.”*

855 k: *“Kalp nedenli diz üstü duruşun anlamı kalp yoğun çalışıyor.”*

855 z: *“Kalbi aşırı yüklenmişse bunun anlamı bir şeyleri düşünen ancak unutan kişi gibidir.”*

855 p: *“Onun kalbi doğru yerde bunun anlamı yağ kümesi kalpte sol yanda, yukarıda veya aşağıda değil.”*

Ebers Papirüsünde anlatılan bir vaka şu şekildedir⁵⁸:

“Bir adamın mide ağzındaki bir hastalığını incelediğin zaman kollarını ve bacaklarını fazla zayıflıktan dolayı taşıyamaz durumda ise, onun midesi üzerine elini koyacaksın eğer midesini davul gibi şişmiş bulursan ve midesi parmaklarının

⁵⁶ Ökten A.İ. (2007). “Tıp Tarihinde Yazılı Kalıntılar” Türk Nöroşirürji Derneği Bülten, Ekim, 17; 51-54.

⁵⁷ Magdı M.S., Hector O.V., Mohamed S., Mandeep R.M. (2006). “Ancient Egyption Medicine and the Concept of Heart Failure” Journal of Cardiac Failure 12;6 August, 416-421.

⁵⁸ Demirhan Erdemir, A. (2014). *Tıp Tarihi*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

Mustafa HAYIRLIDAĞ
Mısır Tıbbının Gizemi Papirüsler

altında gidip gelirse o zaman hastanın midesi hakkında şunları söylemelisin; hastada yemek yemeyi önleyen sindirim bozukluğu vardır, onun boşaltım yapmasını sağlayacaksın. Bunun için hurma tohumları bira ile birlikte hamur yapılır ve iştah açıcı olarak hastaya yedirilir. Bu tedaviden sonra hastayı muayene edersen onun göğüs kenarını sıcak ve göbeğini serin bulursun. O zaman hastaya şunu söylemen gerekir: Sindirim rahatsızlığın geçti, bundan sonra alacağın besinlere dikkat etmelisin.“

London Papirüsü

M.Ö 1350 yılına ait olan bu papirüs Tutankham hanedanlığı zamanından kaldığı tahmin edilmektedir. 19 sayfadan oluşan eser çok yıpranmış olup açıklamalı reçete kitabı şeklindedir. Papirüs 1860 yılında Londraya British Museum'a gönderilmiştir. London Papirüsünde büyü ve sihir geniş yer tutmaktadır. Kahun ve Berlin Papirüslerinde olduğu gibi gebe bakımı ve doğumdan bahsedilmiştir.⁵⁹

Berlin Papirüsü (Brugsch)

M.Ö 1350 yılından kalmadır. 19. hanedanlık zamanında yazıldığı tahmin edilmektedir. 1827 yılında Prusya kralı 4. Friedrich Wilhelm Berlin Müzesi için satın almıştır. İçerik olarak Ebers'e de benzeyen Berlin Papirüsü 21 ön 23 arka olmak üzere 24 sayfadan oluşmaktadır. 1909 yılında Wreszinski Almanca tercümesini yapmıştır.⁶⁰ Berlin Papirüsü büyük ve küçük diye iki ayrı kısımda incelenmiştir. Küçük Berlin Papirüsü doğumla (obstetrik) ilgilidir.⁶¹ Büyü ve sihirin de yer aldığı papirüste çocuk hastalıklarına yönelik reçeteler de bulunmaktadır ve anneye yeni doğan bebeğin sağlığı da anlatılmıştır.⁶² Papirüste gebeliği önleyici önerilerle fizik tedaviye ait bilgiler de mevcuttur.⁶³

⁵⁹ Hassan K. (1967). "Dictionary of Pharonic Medicine" 1.st Ed.The National Publication Cause Cairo s.76.

⁶⁰ Ökten A.İ. (2007). "Tıp Tarihinde Yazılı Kalıntılar" Türk Nöroşirürji Derneği Bülten, Ekim, 17; 51-54.

⁶¹ Demirhan Erdemir, A. (2014). *Tıp Tarihi*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

⁶² Uzluk F.N. (1958). *Genel Tıp Tarihi* Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, 23-26.

⁶³ Ceran B. (2008). Antik Mısır ve Eski Anadolu Uygarlıklarında Tıp Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya, 31-48.

Cheaster Beatty Papirüsü

M.Ö 1200 yılına ait olduğu düşünölen papirüs 19. hanedanlıktan kalma olup Deir-el Medina'da bulunmuştur. Sir Alfred Chester Beatty tarafından satın alınan papirüsün 1935 yılında Gardiner tarafından tercümesi yapılmıştır. Koleksiyondaki birçok kısım Oxford Ashmoleon Müzesi, Kahire'deki Fransız Enstitüsü, Dublin'deki Chester Beatty Kütüphanesi gibi değişik yerlere dağıtılmıştır. Bunlardan 19 papirüs de British Museum'a verilmiştir. Papirüste Gastrointestinal sistem rahatsızlıkları ve kolon hastalıkları anlatılmış bir de anüs hastalığının vakası tariflenmiştir. Papirüste baş ağrısı tedavisinin anlatıldığı kısımda olduğu gibi sihirle tedaviden de bahsedilmiştir.⁶⁴ Ayrıca sihirle sara tedavisi de yapılmıştır.⁶⁵

Carlsberg Papirüsü

19. ya da 20.hanedanlığa ait olduğu düşünölen bu papirüs Carlsberg Vakfına ait olup günümüzde Kopenhag Üniversitesinde Mısır Bilimleri Enstitüsü'nde bulunmaktadır. Kahun ve Berlin Papirüslerine benzerliğiyle dikkat çeken Papirüs göz hastalıkları ve doğum konularını içermektedir.⁶⁶

Brooklyn Papirüsü

30. Mısır hanedanlığı zamanında yazıldığı tahmin edilen bu papirüsün Ebers Papirüsüne benzerliği dikkat çekicidir. ABD'de Brooklyn Müzesinde saklanan bu papirüsün kayda değer bir özelliği de yılan ısırıklarını anlatması ve tedavilerinden bahsetmesidir.⁶⁷

Sonuç

---

⁶⁴ Bruweir M.C., (2006). "Eski Mısır Tıbbına Genel Bir Bakış" Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler Mayıs: 22;1-5.

⁶⁵ Karaöz A.S. Antik Dönemde Tıp ve Bitkisel Tedavi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Bölümü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2003, Ankara, 24-25.

⁶⁶ Ökten A.İ. (2007). "Tıp Tarihinde Yazılı Kalıntılar" Türk Nöroşürji Derneği Bülten, Ekim, 17; 51-54.

⁶⁷ Ökten A.İ. (2007). "Tıp Tarihinde Yazılı Kalıntılar" Türk Nöroşürji Derneği Bülten, Ekim, 17; 51-54.

Mustafa HAYIRLIDAĞ
Mısır Tıbbının Gizemi Papirüsler

Papirüsler bazı özellikleriyle ön plana çıkmaktadır. Kahun Papirüsü jinekolojiden ve veteriner hekimlikten, Edwin Smith cerrahiden, Ebers dâhili bilimlerden bahsederken, Brooklyn Papirüsü ise hayvan ısırıkları ve tedavilerini anlatmaktadır. Tüm Papirüslere bütüncül olarak baktığımızda bizlere sadece Mısır tıbbı hakkında değil dönemin yaşam koşullarını, devrin sosyolojik sorunlarını, mistik yaklaşımlarını ve daha pek çok ipuçlarını yakalama fırsatı vermektedir. Papirüslerde yaralanmaların anlatıldığı vakaların sayısının çokluğu bizleri o devrin savaş tarihine götürmektedir. Yine aynı şekilde papirüslerin ortak konularından sayabileceğimiz doğum kontrol yöntemleri ile yeni doğan bakımı bizlere o devrin demografik yapısını anlama imkânını sağlamaktadır. Bazı Papirüslerin dönemin simge isimlerinden (hatta Tanrılarında) Ra'ya, İmhotep'e atfedilmesi yine ayrıca sihir ve büyüün özellikle bazı papirüslerde sık geçmesi devrin mistik yapısını anlamamızı kolaylaştırmaktadır. Bunlardan ayrı olarak bilimselliğin daha ön planda olduğu papirüslerde kullanılan tekniklerin yapılan uygulamaların günümüz modern tıp anlayışı ile paralel olduğunu görmekteyiz. Ebers'te kanayan yerin-damarın yakılması bizlere koterizasyonu hatırlatmaktadır. Edwin Smith'te ortopedik kırıklara yaklaşımın bire bir yansımalarını günümüzde görmekteyiz. Ramasseum'da yeni doğanların yaşayıp yaşayamayacağına ait kriterlerin anlatılması modern anlamdaki yenidoğan yaşam skorlamasına (APGAR) denk geldiğini düşündürmektedir. Mısır tıbbi papirüslerinden günümüz modern tıbbına pek çok çıkarım yapmak mümkündür. Disiplinlerarası yaklaşımla papirüsler ele alındığında ortaya çok daha faydalı bilgiler çıkacağı kuşkusuzdur. Bu noktada papirüslerin bazılarının aşırı şekilde yıpranmış olması çalışmaların zorlu yanını oluşturmaktadır. Son olarak; isimleri geçen Mısır Papirüslerinin şu an hepsi Mısır'ın dışındaki ülkelerde muhafaza edilmektedir. Böylesine kıymetli eserlerin uluslararası miras olarak kabul edilmesi son derece doğaldır, fakat her ülkenin tarihi kendi sınırları içerisinde daha anlamlı olacaktır.

KAYNAKÇA

Aydın, E. (2006). *Dünya ve Türk Tıp Tarihi*. Ankara: Güneş Kitabevi.
Bayat, Ali Haydar (2010). *Tıp Tarihi*. İstanbul: Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği.

- Brandt R. (1987). "History of occupational medicine: relevance of Imhotep and the Edwin Smith Papyrus" *British Journal of Industrial Medicine* 44:68-70.
- Brawanski A. (2012). "On the Myth of the Edwin Smith Papyrus: Is it magic or science?" *Acta Neurochir* 154:2285-2291.
- Brorson S. "Management of Fractures of the Humerus in Ancient Egypt, Greece, and Rome: An Historical Review" *Clin Ortho Relat Res* 2009 July; 467(7):1907-1914.
- Bruweir M.C., (2006). "Eski Mısır Tıbbına Genel Bir Bakış" *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler* Mayıs: 22;1-5.
- Ceran B. (2008). *Antik Mısır ve Eski Anadolu Uygarlıklarında Tıp Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya, 31-48.*
- Demirhan Erdemir, A. (2014). *Tıp Tarihi*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.
- Dönmez, O. (2019). *Olgu. Eski Mısır Uygarlığında Tıp Uygulamaları. Pamukkale Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Denizli.*
- Epstein HA. "A natural approach to soothing atopic skin" *Skinmed* 2010 Mar-Apr 8(2):95-7.
- Griffith. F.L. (1893). "A Medical Papyrus From Egypt" *General Medical Council* June 3;1172-74.
- Hassan K. (1967). "Dictionary of Pharonic Medicine" 1.st Ed.The National Publication Cause Cairo s.76.
- Hitesh B.V., Abeer A.A., Ramesh K.G., Sukhinder K. Cheema. "Glycogen Phosphorylase-a is a Common Target for Anti-Diabetic Effect of İridoid and Secoiridoid Glycosides" *J Pharm Pharm Sci* 16(4) 530 - 540, 2013.
- Karaöz A.S. *Antik Dönemde Tıp ve Bitkisel Tedavi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Bölümü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2003, Ankara, 24-25.*
- Magdı M.S.,Hector O.V., Mohamed S., Mandeep R.M. (2006). "Ancient Egyptian Medicine and the Concept of Heart Failure" *Journal of Cardiac Failure* 12;6 August, 416-421.
- Ökten A.İ. (2007). "Tıp Tarihinde Yazılı Kalıntılar" *Türk Nöroşürri Derneği Bülten*, Ekim, 17; 51-54.
- Pecenac M, Janjic Z, Komarcevic A, Pajic M, Dobanovacki D, MIskovic SS. "Burns treatment in ancient times." *Med Prezql* 2013 May-Jun;66(5-6):263-7.

- Sonal A., Krishna S.R., Krishnamurty B., Deepak V. (2009). "Keloidoscope: in search for the ideal treatment of keloids" J Maxillofac Oral Surg 8(4):366-370.
- Stiefel M. Shaner, A. SCHAEFER S. D. (2006). "The Edwin Smith Papyrus: The Birth of Analytical Thinking in Medicine Otolaryngology" Laryngoscope. 116(2):182-8.
- Sykes P. (2009). "The Edwin Smith Papyrus (ca 16.th Century BC)" Annals of Plastic Surgery 62;1;3-4.
- Uzluk F. N. (1958). *Genel Tıp Tarihi* Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, 23-26.
- V. Middendorp JJ, Sanchez GM, Burrige A. L (2010). "The Edwin Smith Papyrus: A Clinical Reappraisal Of The Oldest Known Document On Spinal İnjuries". Eur Spine J. ov; 19(11): 1815-23.
- York G.K.,Steinberg D.A "Neurology in Ancient Egypt Handbook of Clinical Neurology", History of Neurology Handb Clin Neurol. 2010;95:29-36.
- Wozniak A, Szyfter W, Florek E. "Head and neck cancer History" *Przeql Lek* 2012; 69(10):1079-83.